

РЕЦЕНЗИЯ

От: проф. д.ик.н. Желю Дечев Владимир, Софийски университет „Св. Климент Охридски”, научна специалност 3.7. „Администрация и управление”

Относно: научните трудове на доц. д-р Диана Съботинова Младенова, представени за участие в конкурс за заемане на академична длъжност „**професор**” в професионално направление 3.8. *Икономика* (Световно стопанство, МИО и Поведенческа икономика), обявен в ДВ, бр. 55/15.07.2022 г.

Основание за становището: заповед на Ректора на Бургаския свободен университет РД 176/07.09.2022 г.

1. Кратко представяне на кандидата

Доцент д-р Диана Съботинова Младенова е преподавател в Центъра за икономически и управленски науки на Бургаския свободен университет (БСУ). Получава висшето си образование в УНСС през 1991 г. От 1994 г. е хоноруван, а от 2000 г. редовен асистент в БСУ. От 2009 до 2012 г. е докторант към Института за икономически изследвания при БАН, където защитава дисертационен труд на тема „Макроикономически последици от застаряването на населението“ по научна специалност 05.02.03 Народно стопанство. През 2016 г. е избрана за доцент в ПН 3.8 Икономика (Световно стопанство, МИО и Международна търговска политика) в Центъра за икономически и управленски науки на БСУ.

Доц. Съботинова е водила упражнения по Микро- и Макроикономика, Световна икономика, Международни икономически отношения, Международни валутно-финансови отношения, както и лекции по Макроикономика и Икономически теории. В момента преподава на бакалаври дисциплините *Световна икономика*, *Международни икономически отношения* и *Поведенческа икономика*, а на магистри *Глобална икономика*, *Поведенческа икономика в здравеопазването* в Центъра по икономически и управленски науки и *Икономика* в Центъра по информатика и технически науки и Центъра по юридически науки на БСУ. Има разработени 6 електронни курса по пет от учебните дисциплини. Учебно-преподавателската заетост на доц. д-р Съботинова за периода 2016-2022 г. е общо 2103 часа.

От 2007 до 2022 г. тя е участвала в програмите за академичен обмен Еразъм и Еразъм+, като изнася лекции в 11 университета (в Германия, Португалия, Турция, Великобритания, Нидерландия, Унгария, Хърватия, Полша). Има участие в пет национални, един международен и един национален проект, на три от които е била ръководител.

Кандидатът има общо 80 публикации, като в конкурса за „професор“ участва с 35 от тях. Тези трудове включват: една монография (2022 г., 200 стр.); 5 статии и доклади, публикувани в научни издания, индексирани в Web of Science и Scopus; 19 статии и доклади, публикувани в неререферирани списания с научно рецензиране или в редактирани колективни томове; 8 студии, публикувани в неререферирани списания с научно рецензиране или в редактирани колективни томове; както и два учебника по *Поведенческа икономика* (2022 г., 432 стр.) и *Световна Икономика* (2015, 256 стр.). За осем от статиите и докладите в съавторство са приложени разделителни протоколи. Представените за участие в конкурса текстове не повтарят предишни, свързани с придобиването на научно-образователна степен „доктор“, академична длъжност „главен асистент“ и „доцент“. Кандидатът има общо 25 цитирания, въпреки че в предоставената

справка са посочени само 17. Сред посочените има едно цитиране в списание, индексирано в Web of Science, пет в монографии и колективни томове с научно рецензиране, девет в нереферирани списания с научно рецензиране и две в други издания.

С представените трудове и с активната преподавателска дейност кандидатът отговаря напълно на изискванията на ЗРАСРБ, както и допълнителните изисквания на Центъра за икономически и управленски науки на БСУ.

2. Обща характеристика на трудовете на кандидата

Представените за участие в конкурса научни трудове на доц. д-р Съботинова могат да се групират в четири направления: *Международно производство*; *Културни характеристики на българския мениджмънт*; *Индекс на брутно национално щастие* и *Икономически ефекти от застаряване на населението*.

2.1. Международно производство (№№ 1, 7, 8, 9, 10, 11, 13, 23, 25, 26, 27, 28, 29)

Това направление включва *най-голям брой от представените публикации*, сред които и монографията „Международно производство“ (2022 г.). В тези публикации са систематизирани теориите за международното производство; проследена е периодизацията и еволюцията на неговите форми; дадени са характеристиките на многонационалното предприятие; както и са анализирани нивата на интернационализация на най-големите многонационални предприятия. Разкрита е очакваната трансформация на международното производство по следните траектории: решоринг, диверсификация, регионализация, репликация. Открити са три тенденции, водещи до неговата трансформация: технологични тенденции, глобални тенденции в управлението на икономиката и тенденциите за устойчиво развитие. По-конкретно, в публикация № 9 е застъпена идеята, че транснационалното сътрудничество е в основата на икономическия растеж. Показано е как засилването на междурегионалното сътрудничество в контекста на интелигентната специализация повишава конкурентоспособността на икономиките.

Непосредствените последици от пандемията, такива като: прекъсване на глобалните вериги на доставки; нарастване на работата онлайн, автоматизацията и електронната търговия; затваряне на границите и ограничаване на транспорта; ограничаване на износа на медицински доставки и храни и др., са анализирани в публикация № 10. Демонстрирано е как промените в търговските потоци водят до диференциация на отраслите на печеливши и губещи. Основните фактори, оказващи влияние върху глобалния пазар на вода (нарастване на населението, остаряване на инфраструктурата, подобряване качеството на водата и климатичните промени) са изследвани в публикация № 13. В публикация № 25 е представена идеята за трансатлантическо партньорство за търговия и инвестиции (ТПТИ) с фокус върху системата за разрешаване на спорове между инвеститорите и държавата. Необходимите действия за мобилизиране и насочване на частни инвестиции към постигане целите за устойчиво развитие са изследвани в публикация № 29.

2.2. Културни характеристики на българския мениджмънт (№№ 2, 4, 5, 6, 21, 22)

В това направление са изследвани културните характеристики на българския мениджъри чрез методологията на GLOBE, като е очертани техните поведенчески профили. Анализирани са мерките на културна дистанция на България спрямо 57 страни, в резултат на което са изведени два клъстера - страни, които имат културна близост с България (Източноевропейски, Латиноевропейски и Латиноамерикански клъстери) и страни с голяма културна дистанция (Германски, Азиатски, Скандинавски и Близкоизточен клъстери) (№№ 6, 22). Резултатите от друго от емпирично проучване сред

български мениджъри потвърждават идеята, че България е егалитарно общество с очаквания за минимизиране ролята на половете. Посочена е равнопоставеността между половете като едно от видимите различия на българския бизнес в сравнение с други страни от Европейския съюз (№№ 4, 5 и 21). Въз основа на проучване сред 253 мениджъри е създаден профил на организационното лидерство и частично е потвърдена хипотезата, че въз основа на културните характеристики може да се прогнозира възприеманото ефективно лидерство в българската култура (№ 2).

2.3. Индекс на брунтното национално щастие (№№ 30, 32)

В публикация № 30 е проведено първото за България емпирично изследване на индекса на брунтното национално щастие сред лица над 18 г. от град Бургас през 2018-2019 г., като е използвана адаптирана методика на Centre for Bhutan Studies (№ 32). Изследваният индекс се състои от девет области с общо 23 индикатора. Получените резултати показват, че нивото на Индекса на брунтното национално е ниско, което се дължи на много висок дял на респонденти от тази извадка, които не са щастливи.

2.4. Икономически ефекти от застаряване на населението (№№ 18, 33)

Икономическите ефекти от застаряването на населението са изследвани в публикация № 18. Разкрито е, че по-възрастните жени често имат по-ниски нива на заетост на пазара на труда. Показано е, че отрицателният ефект на търсенето на труд е най-силен при най-възрастните работещи жени, както и вероятността за отрицателен ефект на предлагането на труд сред тях. Застъпена е тезата, че е необходима специална политика за равнопоставеност между половете с цел смекчаване на последствията от застаряване на населението (№ 18). Други ефекти от застаряването на населението се отнасят до промени в междупоколенческите трансфери (№ 33). Направено и измерване, моделиране и оценка на последиците от междупоколенческите трансфери на микро- и на макро ниво. Защишава се тезата, че моделите на частни междупоколенчески трансфери в семейството са от голямо значение за благосъстоянието на индивидите и семействата, но изискват и адекватна социална политика.

3. Конкретна значимост на приносите за науката и практиката

Прегледът на представените за конкурса трудове от доц. д-р Съботинова показва, че това са изследвания, отговарящи на високи научни стандарти. Анализът на публикациите разкрива, че кандидатът има приноси в перспективни области от международното производство и международните икономически отношения, културните характеристики на българския мениджмънт, индексът на брунтното национално щастие и икономическите последиствия от застаряването на населението. По-конкретно тези приноси са следните:

- Систематизирани са теориите за международното производство; направена е периодизация на формите на международното производство; очертана е ролята на многонационалното предприятие; показани са противоречивите ефекти от тяхната дейност за националните икономики на инвестиращите и приемащите страни; изведени са съвременните тенденции в развитието на международното производство; анализирани са такива промени в него като решоринг, диверсификация, регионализация и репликация и последиците от тях.

- По отношение на културните характеристики на българския мениджмънт и организационното лидерство са обобщени знанията за връзката „култура-лидерство“; очертан е културния профил на български мениджъри; тестваната е методиката на GLOBE; частично е потвърдена хипотезата, че културата може да предсказва ефективното лидерство.

- Въз основа на данните за възприемане ролите на половете в българския бизнес мениджмънт е разкрита висока равнопоставеност между тях.

- Адаптирана е методиката на Индекса на брутното национално щастие и е проведено първото в България емпирично изследване по този индекс. Очертани са областите за бъдещи изследвания с цел подобряване методиката за измерване на индекса.

- Доказано е, че застаряването на населението променя междупоколенческите трансфери и води до дискриминация на възрастните жени на пазара на труда. Обоснована е препоръката за мерки, които да увеличават предлагането на труд и да преодоляват възрастовата дискриминация специално за жените.

4. Критични бележки, препоръки и въпроси

Нямам конкретни бележки по съдържанието на представените трудове, но имам две препоръки. Първата препоръка се отнася до формулираните приноси. Тези приноси могат да са най-общо теоретични и практико-приложни. Това означава, че биха могли да се формулират кратко и ясно – кои от изследванията на автора какъв принос имат, като не е задължително всяка публикация да има принос. Някои публикации са просто литературен преглед на дадени теории (като например формулировката на принос 7), други потвърждават резултати от предишни изследвания и т.н.

Втората препоръка се отнася до по-интензивно публикуване в списания с импакт фактор или импакт ранг, за каквито списания кандидатът вече е показал капацитет.

5. Заключение

Представените публикации на кандидата свидетелстват за задълбочено изследване на проблемите, свързани с развитието на международното производство, културните характеристики на бизнес мениджърите и икономическите последици от застаряването на населението. Направен е подробен и задълбочен преглед на съвременната литература, с което авторът допринася за трансфер на знания в тези области. Демонстрирано е много добро познаване на теоретичните и практически проблеми и коректност при позоваването на използваните информационни източници. Проведени са големи по обем емпирични проучвания, които разкриват добри умения за събиране и обработка на данни, обобщаване на резултатите и извеждане на значими изводи. Получените резултати допринасят съществено за разбирането противоречивите ефекти от дейността на многонационалните предприятия; културния профил на български мениджъри; ниското ниво на брутното национално щастие в голям български град, както и икономическите ефекти от застаряването на населението. Значителна част представените трудове са пряко свързани с преподаваните от кандидата курсове.

Всичко това ми дава основание да препоръчам на уважаемото научно жури да присъди на доц. д-р Диана Съботинова Младенова академичната длъжност „професор” в професионално направление 3.8. Икономика (Световно стопанство, МИО и Поведенческа икономика).

20.10.2022
София

Проф. д.ик.н. Желю Владимирев